

Predsjednički sistem u Crnoj Gori – pogled sa ekonomske strane

1. Ideja i pozadina ideje i polazište za raspravu

Ideja rada: Iz ekonomskih razloga treba uvesti predsjednički sistem u Crnoj Gori

Pozadina ideje:

Spadam u ljude koji se već duže vremena zalažu za otvaranje rasprave o tome da li Crnoj Gori više odgovara predsjednički ili parlamenatni sistem. Akademik Mijat Šuković je organizovanjem ovog okruglog stola upravo pokazao svoj senzibilitet za dolaženje do rješenja kroz raspravu i sučeljavanjem argumenata, na nivou struke i nauke, a pod krovom ugledne Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. U tom smislu upućujem svoje čestitke i zahvalnost.

Principi od kojih polazim:

1. **Praksa** - Ja o ovom problemu govorim sa praktične strane i kao ekonomista, sa praktične strane funkcionisanja ekonomskog sistema. Praksa je najbolja teorija onoliko koliko je teorija najbolja praksa, Bez te simultane veze mislim da niti jedna niti druga ne mogu biti efikasne niti napredne.
2. **Pojedinac** - Za efikasnost ekonomskog sistema presudni resurs su ljudi, odnosno preduzetnička snaga pojedinca. Preduzetnik je mnogo više od biznismena. Preduzetnik je čovjek koji shvata da se mora prilagođavati promjenama. A promjena je jedina konstanta u našim životima! To znači da preduzetništvo postoji u svim oblicima ljudske aktivnosti. I ovaj naučni skup je preduzetništvo!
3. **Sloboda** - Ako je snaga u pojedincu, u njegovoj energiji da stvara, onda je njegova sloboda preduslov tome. Ja slobodu shvatam kao pravo na nejednakost. Pravo da ste drugačiji! Pravo da drugačije mislite! Pravo da ne budete jednaki!
4. **Demokratija** - Ja prihvatam Čerčilovo mišljenje o demokraciji: «Demokratija je najlošiji sistem vladavine kada ne bi imala alternative. Znači nije sporno da je demokratija najbolji sistem. Ali, nije sporno da ima mnogo manjkavosti.
5. **Ustav** - Zakon odnosno Ustav treba da bude jači od demokratije (vladavine većine). Ustav i Zakon štite pojedinca, njegova prava. Demokratija je, u osnovi, pravo većine! Šta je sa manjinom?
6. **Život** - «Život je Božiji dar!», kaže Bastijar! Život, sposobnost, proizvodnja, drugim riječima individualnost, sloboda, vlasništvo - to je čovjek! I uprkos lukavstvu vječitih

političkih lidera, ova tri Božja dara prethode svem ljudskom zakonodavstvu i pretpostavljeni su mu! Život sloboda i vlasništvo ne postoje zato što su ljudi osnovali partije i stvorili zakone. Naprotiv, činjenica da su život, sloboda, vlasništvo postojali ranije upravo je navela ljude da stvaraju zakone.

7. **Vlast** - «Svaka vlast kvari! Apsolutna vlast kvari apsolutno!» (Lord Aktin) Pitanje koje se postavlja je: Kako ograničiti vlast? Koji politički sistem to najefikasnije omogućuje?

Pored ovih principa, pošto govorimo o njihovoj primjeni u Crnoj Gori, na konkretnom prostoru i okruženju, u diskusiju za i protiv predsjedničkog sistema, treba da uključimo i još tri činjenice:

- 1) **Veličina Crne Gore** – Shvatamo da je to 620.000 stanovnika. Oslobodimo se naše velike i slavne prošlosti. Jože Mencinger, poznati slovenački ekonomista je rekao da je najveća prednost Slovenije upravo činjenica da nemaju slavnu prošlost, odnosno nisu opterećeni predrasudama o sopstvenom istorijskom značaju.
- 2) **Važnost tradicije** - Po mom mišljenju, istorija nije prošlost. Istorija je u nama! U našem načinu razmišljanja! Zar "potreba za gospodarom" nije tradicionalno jaka u Crnoj Gori? Zar to ne pokazuje i dosadašnje funkcionisanje parlamentarnog sistema u Crnoj Gori, kao i funkcionisanje partija?
- 3) Ekonomska moć svake zemlje je ograničena. Crne Gore takođe! To dalje znači da moramo shvatiti da država i političke partije ne proizvode novac! Država uzima od onih koji zarađuju i daje drugima. To znači da bilo koji politički sistem ne proizvodi novac sam po sebi, već treba da stvori uslove da oni koji rade mogu da zarade novac.

Sa ekonomskog stanovišta važna su i sljedeća tri postulata:

- 1) Crna Gora je suviše mala država da bi imala, bolje reći kopirala organizaciju administracije, gradila sve organe kao velike države. Prednost Crne Gore je u tom što nije mala država, već manje od toga - mikrodržava. Mala država, npr. Slovenija, sa oko 2 miliona stanovnika mora imati sve funkcije kao i velika država. Mikrodržava ne mora! Zato je i jeftinija!
- 2) Ako je Crne Gora malo tržište, ona mora biti otvorena. Unutrašnje tržište teško da može da bude izazov preduzetničkoj inicijativi i povećanju GDP-a.
- 3) Tržište je stoga važnije od države, odnosno velike uspješne kompanije od političkih partija.

Pitanje:

Iz ovoga izvodim pitanje kojim se bavim u ovom radu: Ako je podsticanje preduzetništva i biznisa, a preko toga povećanje zaposlenosti ljudi osnovni cilj institucija ekonomskog sistema, kako bi trebalo organizovati politički sistem i državnu administraciju?

2. Da li Crne Gora danas ima «veliku državu»?

Odgovor na ova dva pitanja daćemo kroz analizu dva pokazatelja:

1. Učešće javne potrošnje;
2. Indeks ekonomskih sloboda.

Sljedeće tabele daju podatke koji pružaju odgovor na ova dva pitanja.

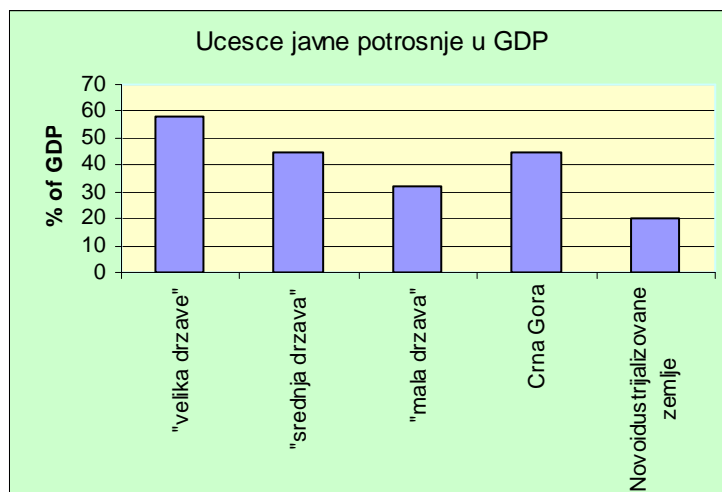
Tabela 1: Učešće javne potrošnje u GDP u Crnoj Gori

godina	Ukupna javna potrošnja	Bruto domaći proizvod (GDP)	Učesce JP u GDP
	milijon €	milijon €	%
1994	255.7	524.8	48.7
1995	243.3	536.4	45.4
1996	290.0	718.2	40.4
1997	470.3	729.1	64.5
1998	349.8	751.0	46.6
1999	320.8	694.8	46.2
2000	374.0	781.3	47.9
2001	443.6	1,049.0	42.3
2002	507.5	1,221.0	41.6
2003**	613.3	1,327.0	46.22
2004**	698.5	1,535.0	45.51
2005**	742.7	1,644.0	45.18
2006**	785.2	1,759.0	44.64

*podaci su izraženi u tekućim cijenama. Dinamika ima nominalni karakter.

** nova metodologija obračuna – uključeni troškovi finansiranja državne zajednice

Grafik 1. Učešće javne potrošnje u GDP

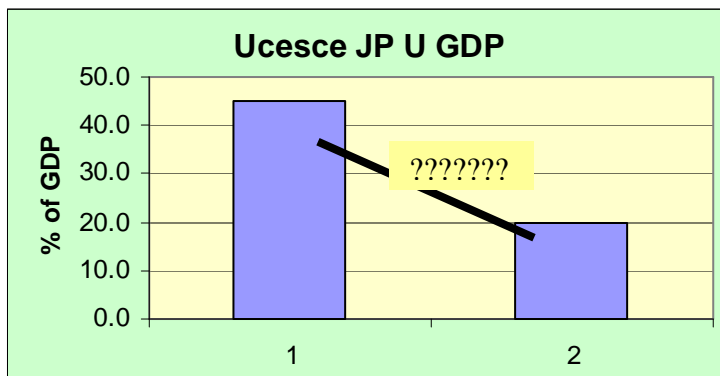
- "velika država" – učešće javne potrošnje u GDP preko 50%
- "srednja država" – učešće javne potrošnje u GDP od 40- 50%
- "mala država" – učešće javne potrošnje u GDP ispod 40%

Javne službe su **glavni poslodavci** u Crnoj Gori. U javnom sektoru radi 37,336 ljudi (obrazovanje, MUP, državna administracija, zdravstvo i ostale službe). To je 32,8% od zvanične zaposlenosti u Crnoj Gori. Troškovi plata u javnim službama su 55% javne potrošnje, odnosno kako procjenjuje Svjetska banka -12% GDP.

Tabela 2. Zaposlenost u javnom sektoru u Crnoj Gori (2002)

Javna služba	Broj zaposlenih
Obrazovanje	13,525
MUP/Policija	7,718
Državna administracija	5,985
Ostale	1,608
UKUPNO JAVNE SLUŽBE	28,836
Zdravstvene službe	8,500
JAVNE SLUŽBE+ZDRAVSTVO	37,336
Ukupno zaposlenih	202,000
Zvanična zaposlenost	114,000
Javne službe+zdravstvo kao % zaposlenih	18,5%
Javne službe+zdravstvo kao % zvanično zaposlenih	32,8%

Grafik 2: Učešće javne potrošnje u GDP

Pitanje je: **kako smanjiti učešće javne potrošnje u GDP-u?**

Tabela 3. Komponente indexa ekonomskih sloboda u nekoliko zemalja

a) komparativna analiza -

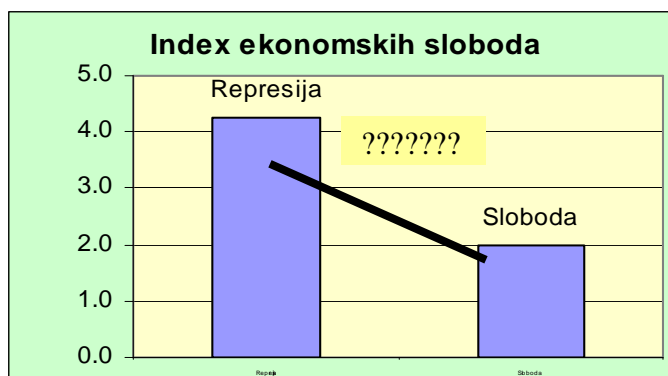
Komponenta indexa	S&M	Estonija	Litvanija	Kuba	Albanija	Slovenija
1. Trgovinska politika	n/a	1	2	4	4	2
2. Fiskalna ograničenja	n/a	2	2.8	4.4	2.8	.34
3. Državne intervencije	n/a	2	2	4.5	2.5	2.5
4. Monetarna politika	n/a	1	1	2	1	3
5. Strane Investicije	n/a	1	2	4	2	3
6. Banke i finansije	n/a	1	1	5	3	3
7. Plate i cijene	n/a	2	2	5	2	3
8. Svojinska prava	n/a	2	3	5	4	3
9. Regulacije	n/a	2	3	4	4	2
10. Siva ekonomija	n/a	2.5	3	5	4	2.5
Index ekonomskih sloboda	n/a	1.65	2.18	4.29	2.93	2.64
Rang u svijetu	n/a	4/155	23/155	149/155	67/155	45/155

Indeks sadrži četiri skale slobode:

1. Slobodne zemlje – zemlje čiji je skor 1,95 i manje
2. Uglavnom slobodne (skor od 2 – 2,95)
3. Uglavnom neslobodne (skor od 3 – 3,95)
4. Neslobodne (represivne) – (preko 4,0).

Izvor: 2005 Index of Economic Freedom, Heritage Foundation

Grafik 3: Index ekonomskih sloboda

Pitanje je: **kako povećati ekonomske slobode u Crnoj Gori?**

4) Crne Gora - mikrodržava

Ovo je koncept koji sa svojim saradnicima više godina razvijam.

Prosto je nevjerovatno koliko ga mladi ljudi prihvataju, a koliko odbacuju oni koji žive od države, posredno ili neposredno, kao i političke partije. Odnosno, koliko ga prihvataju ljudi koji su na strani proizvodnje, a koliko odbacuju ljudi koji su na strani potrošnje. Kao što je isticao profesor Gluščević, ovo je i dalje društvo "koje daje medalje samo onima na strani potrošnje". Ja bih dodao - onima sa druge strane stvaranja!

U čemu je problem? Izraz «mikro» se nikako ne prihvata u Crnoj Gori! On kao da vrijeđa ponos na veličinu koji smo ugradili u naš mentalni čip. Kako da tako visoki Crnogorci žive i

mikrodržavi – čak me to pitaju ljudi koji se u javnosti doživljavaju kao intelektualci. Kakvo odsustvo misli i apstrakcije!!! A, ljudi bez misli su stvaralački impotentni! U misli je energija!

Upravo ovaj izraz «mikro» je možda razlog da u Crnoj Gori Njegoševa «Luča mikro-kozma» nikada nije bila popularna koliko «Gorski vijenac». Suviše je misaona i manje očigledna. Mišljenje je uvijek proces rada - dok je vjerovanje lako usvojiti - kaže Le Bon. Ako je Njegoš mogao da čitavi kozmu prelomi kroz tu mikro luču (jedan zark svjetlosti), možda možemo i mi i naše shvatanje administracije. Zar atomska energija nije iz mikro? Snaga je u mikro! Zar mikro-čip nije osnova informatičke revolucije?

Moje je pitanje ekonomsko: **Kako povećati konkurentnost crnogorskih proizvoda na širem tržištu? Kako nešto izvoziti?** U vremenu globalizacije – to je ključno pitanje! Troškovi administracije, posredno i neposredno utiču na cijenu koštanja, a ona je važan element konkurentnosti.

Koncept Crne Gore kao mikrodržave je koncept za stvaranje uslova i institucija sveobuhvatnog političkog, ekonomskog i kulturnog preobražaja. Radi se o izgradnji koncepta sistema (političkog i ekonomskog) i institucija koji bi Crnoj Gori omogućio bržu integraciju u region, Evropu, svjetske organizacije. Kao rezultat toga trebalo bi biti povećanje kvaliteta života njenih građana i povećanje stepena postizanja njenih privatnih interesa.

Polazište jeste da svaka zemlja u tranziciji ima neke svoje specifičnosti: kulturne, istorijske, mentalne i druge, o kojima se mora voditi računa prilikom izbora modela reformi (političkih i ekonomskih) i načina njihovog sprovođenja. Nema univerzalnih rešenja i mehaničkog prenošenja tuđih iskustava. Tip reforme neminovno zavisi od veličine države, broja stanovnika, resursa, geografskog položaja, tradicije, mentaliteta,...

Ključna ideja mikrodržave jeste da se umjesto paternalističke, skupe, svuda prisutne, ali slabe države, kakvu imamo sada, gradi minimalna ali jaka država. Da se umjesto države, kao simbola društva, gradi država kao dio društva. Da društvo (kao skup pojedinaca) bude iznad države!

To je liberalni pristup razvoja odnosa države i ekonomije. Pristup koji ne prihvata koncentraciju vlasti. Naglasak se stavlja na pojedincu, njegovoj slobodi u kreaciji. Ovakav pristup se zasniva na značaju i uticaju:

1. Morala
2. Zakona
3. Institucija

na kreaciju i ponašanje ljudi.

Liberalna ekonomija nije neregulisana ekonomija, kao što ni odnosi u većini porodica nisu bez regulacije. Liberalna ekonomija je regulisana ekonomija. Liberalizacija je vladavina principa, pravila, institucija! To nije vladavina vođa, grupa, političkih partija, kako kritičari liberalizma propovijedaju. Sloboda nije uzrok haosu; jer sloboda uvijek nosi odgovornost!

Shodno ovakvom pristupu, ja privredu ne shvatam kao jedan **organizam, kao mašinu, koja traži mašinovodu**. Za mene je prihvatljivo Bjukanenovo shvatanje privrede, kao skupa pravila i institucija koje utiču na ponašanje pojedinaca.

»Privreda kao takva nema ni svrhu, ni cilj, ni karijeru«, kaže Bjukanen. Važan misaoni zaključak koji proizilazi iz ovoga jeste: **privreda se razlikuje od preduzeća.**

Preduzeće ima svrhu – to je stvaranje profita u tržišnoj igri!

Privreda sama po sebi nema svrhu – to je institucionalni okvir za igru.

Što je u ovom kontekstu predmet reformi?

Na tom pitanju se ja, Institut za strateške studije i prognoze i Ekonomsko-reformska mreža razlikuje od velikog broja lokalnih eksperata, NGO i političkih partija: Po našem mišljenju **predmet reformi je institucionalni okvir, pravila igre, a ne samo igra!**

Naši kritičari kažu da je predmet reformi i sama igra, odnosno država mora da se miješa u rad preduzeća, da ih pomaže, da se bavi biznisom, ulaže novac u njih. Pri tome niko ne objašnjava odakle novac za to!

Koncept koji razvijam je da je država isto što i sudija u sportu. Treba da vštiti promjenu pravila donesenih u demokratskoj proceduri! To treba da radi veoma strogo, bez izuzetaka i transparentno!

Kritičari liberalnog pristupa, posebno političari, kažu da država mora da »učestvuje u igri«. Odnosno, kako preduzeća znaju što treba da rade »ukoliko im ja to ne pokažem«! Kako da nađu polovnog partnera - ako im ga političar ne nađe? Zamislite sudiju u sportu koji učestvuje u igri? Na šta liči »vladavina pravila« u tom slučaju!

Naš koncept ne počiva na konceptu mašinovođa, na lokomotivama koje vuku naprijed, na unaprijed iskonstruisanim tračnicama koje vode tačno unaprijed određenom cilju. U našem konceptu važan je svaki pojedinac, njegova energija i kreacija; važan je preduzetnik, investitor, menadžer, seljak, radnik... U našem konceptu ljudi nisu pasivni putnici u lokomotivi koju vozi »sveznajući mašinovođa«! Naš koncept prije je skup pokušaja i pogrešaka našeg priznanja da smo svi pogrešivi, nego što je vožnja tračnicama u svijetlu budućnost koju nam trasiraju "konstruktivistički umovi"!

U našem konceptu nema konstruktivizma, niti mi vjerujemo u sveznajuće pojedince i tzv. sveznajući um! **Znanje svakog pojedinca je ograničeno!** Život ima mnogo više spontanosti i neodređenosti nego što to pristalice Njutnovog shvatanja svijeta misle. Ovo je vrijeme kada je prihvaćen Ajnštajnov »princip relativizma«, ili Hajzenbergov »princip neodređenosti«; odnos »crne rupe vasseljene« Stiva Hokinga,...

Zalaganje za novu ulogu države podrazumijeva:

1. Otvorenost društva u svim oblastima (»otvoreno društvo«)
2. Mala ali jaka vlast u zakonskoj zaštiti
 - a. Prava pojedinca
 - b. Zaštita svojinskih prava
 - c. Zaštita slobode ugovaranja i izvršenja ugovora

3. Transparentnost

Zašto se mikro država ili veoma mala država ne može osloniti na veliku paternalističku vlast?

1. Mikro država treba da izbjegne imitiranje velikih država u pogledu strukture javne administracije. Ne mora imati iste organe. To nosi velike troškove, što povećava poreze i smanjuje konkurentnost.
2. Velika administracija u maloj državi rađa opasnost da većina stanovništva radi u državnoj administraciji i paradržavnim institucijama. To ugrožava demokratiju i suverenost pojedinca, odnosno povećava zavisnost od države. Zavisnost od države guši svaku ličnu inicijativu, guši slobodu, građansku hrabrost! S tim u vezi je i pitanje: Ko će da stvara dohodak za veliku administraciju? Ko će da plaća porez da se tako velika administracija izdržava?
3. Ako je zemlja mala i njeno unutrašnje tržište je malo. To je slučaj Crne Gore. Velike kompanije ne mogu izrasti na snazi tog tržišta, već prije svega na izvozu na tržište van Crne Gore, što traži otvorenost ekonomije. To znači da Crna Gora treba da bude "platforma za biznis" u regionu, kao što je nosač za avion platforma za avion u okeanu!
4. Moć logike tržišta mora biti veća od moći države, odnosno politike. Naše insistiranje na otvorenosti i tržištu neminovno nameće pitanje: kako povećati konkurentnost crnogorskih proizvoda na regionalnom i širem tržištu! Povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije je suština koncepta mikro države! ZAto bih zamolio "heroje potrošnje" na tuđi račun u Crnoj Gori da nađu argumente protiv ovog stava!

3. Koncept mikrodržave obuhvata tri oblasti pitanja:

Rasprava o ovom pitanju obuhvata:

1. Izbor tipa ekonomije i makroekonomskih politika u Crnoj Gori
2. Ustavne i političke promjene
3. Reforma administracije

a) Izbor tipa ekonomije i makroekonomskih politika

Da li je tip ekonomskog sistema, shvaćen kao način razmišljanja na nivou države (na makronivou) univerzalan ili ga treba prilagoditi istorijskim uslovima i konkretnoj situaciji u Crnoj Gori? Da li je to sistem koji treba da izraste iz "pametne glave" ili iz životne svakodnevice?

Polazeći od već navedenih principa država u Crnoj Gori treba da podstiče tip ekonomije, koji počiva na ekonomskim slobodama, na preduzetništvu, na kreaciji pojedinca, na efikasnom menadžmentu. U tom pogledu treba shvatiti i novu ulogu državne administracije u Crnoj Gori u oblasti makroekonomske politike i kako to utiče na veličinu i organizaciju državne uprave.

Principi na kojima se zasnivaju makroekonomske politike u tom modelu su:

Monetarna politika. Uvođenjem, EURA kao funkcije monetarne vlasti je prenesena izvan Crne Gore.

Spoljno-trgovinska politika. Otvorenost mikrodržave traži liberalnu trgovinsku politiku, tj. ukidanje svih barijera, kvota, kontigenata, carina uz poštovanje standarda (kvalitet, ekologija, zdravstveni standardi) koje proizvodi treba da zadovolje.

Fiskalna politika. Sve više se moraju prihvatati međunarodni standardi, niski porezi, široka poreska osnova, transparentan budžet. Sve je oštrija poreska konkurencija u regionu.

Politika regulacije infrastrukturne djelatnosti (posebno nakon njihove privatizacije u oblasti telekomunikacija, energetika, mediji, vodosnabdijevanje). Takođe mora uključiti međunarodne standarde i omogućiti funkcionisanje regionalnog tržišta (npr. u oblasti energije).

Politika razvoja. Privlačenje investitora i razvoj preduzetništva kao i ulaganje u ljudski kapital.

b) Reforma državne administracije

Evidentno je da se uloga državne administracije u vođenju makroekonomske politike smanjuje, kako zbog potrebe sve većeg uvažavanja tržišta, tako i zbog toga što se dio te politike prenosi na neke nivoe izvan Crne Gore (EU, međunarodne organizacije,...).

Da bi država mogla da odgovori ovim zahtjevima makroekonomskih politika, mora se uspostaviti **nova organizacija državne uprave**. Nama treba potpuno nova organizacija državne uprave. Njena potpuna profesionalizacija.

Na novo shvatanje uloge državne administracije, njene veličine i organizacije u pogledu makroekonomskih politika utiču:

1. Potrebno povećanje učešća privatnog sektora u vršenju javnih usluga. Javne usluge ne mora da organizuje samo država već i privatni investitori i preduzetnici. To je megatrend u svijetu.
2. Transparentnost i važnost transparentnosti u mikro državi je mnogo važnije nego u velikoj državi (onemogućavanje rent-seekinga i korupcije)
3. Uloga nezavisnih institucija, asocijacija i NGO mora rasti! Vlade gube monopolski položaj! S druge strane veći broj ljudi se uključuje u gradnju tržišnih institucija i učestvuje u javnom životu!

Na bazi ovakve uloge države i makroekonomskih politika, **koji tip ekonomije odgovara mikro državi?**

1. Preduzetnička ekonomija: ekonomija u kojoj je mehanizam koordinacije preko tržišta važniji od države, velike kompanije od političkih partija, ekonomija od politike.
2. Značaj nematerijalnih faktora proizvodnje u tom tipu ekonomije je ogroman: znanje, informacije, usluge. Ovi faktori postaju važniji od materijalnih resursa.
3. Značaj malih i srednjih preduzeća i njihova fleksibilnost.

Da li državna preraspodjela uvećava dohodak? Da li se može vjerovati u tvrdnju da veća državna potrošnja multiplikativno djeluje na razvoj! U maloj državi to nije slučaj, jer se multiplikativni efekti vrlo brzo gube!

Najkraće rečeno, ukoliko žele da naredne decenije žive bolje, građani Crne Gore će morati više da proizvode robe i usluge koji se ne oslanjaju samo na prirodne resurse, već prije svega na znanje, kreaciju, preduzetništvo!

Ja mislim da u vremenu globalizacije jedno područje sa 620.000 stanovnika i sa 300 km obale mora, simbola otvorenosti, ne može da bude zatvoreno, sem ako nema strategiju istorijskog nestanka.

c) Ustavne i političke promjene

Sve ovo što sam rekao treba da bude ustavno utemeljeno i da tome odgovara i politički sistem. To znači da ja ne izvodim politički sistem iz nekih želja, već pokušavam da univerzalne standarde izvučem iz naše stvarnosti: naše tradicije i kulture, našeg mentaliteta, naše veličine, naše ekonomske moći. Ustav je ključni akt. On je jači od svega. Možda bi trebalo da ima samo desetak članova. Ustav treba da razbuktali i da ukroti demokratiju. Po mom mišljenju tri ključna prava koja treba da mi garantuje ustav su: zaštita prava na život; zaštita prava na dostojanstvo i zaštita svojinskih prava. Sva ostala prava su izvedena iz ove tri grupe.

Politički sistem je vezivno tkivo! On je mehanizam koordinacije privatnih interesa pojedinaca na političkom tržištu. Kao što je ekonomski sistem mehanizam koordinacije privatnih interesa u oblasti privređivanja! Na političkom tržištu – mi smo birači! Na ekonomskom tržištu - mi smo potrošači! Kolika je koordinacija između mene kao potrošača i mene kao proizvođača? Mjera sglasnosti ove dvije funkcije je mjera zrelosti demokratije!

To znači da je u osnovi političkog sistema pojedinac odnosno njegov privatni interes. Ne postoji opšti interes ako nije izveden iz privatnih interesa pojedinaca. I to je zadatak političkog sistema.

Kada govorim o Ustavu i odredištu da je Crne Gore građanska država, to znači da je u osnovi tog ustava građanin, odnosno njegovi privatni interesi. Ustav je dokument koji štiti privatne interese svih građana. Zato se i usvaja u posebnoj demokratskoj proceduri!

Pri tome, ja govorim o Ustavu zemlje koja ima 620.000 stanovnika i o političkom sistemu koji treba da uveže privatne interese 620.000 stanovnika, odnosno građana. I jedno i drugo treba da bude u njihovoj funkciji i njihovog privatnog interesa! Ako nije tako, zašto će nam država? Ustav mora da proizađe iz naroda – iz interesa svakog pojedinca! Ustav nije nikakav sveti akt koji dolazi od Ustavotvorca – Boga, kralja ili vladajuće koalicije! To je ugovor između građana da se dobrovoljno dogovore kako da štite svoje interese!

Nema zaštite manjina u jednom društvu ako ustavni sistem ne štiti privatne interese svakog građanina! Ustav ne reguliše strasti u jednom društvu! On reguliše privatne interese!

Ne smijemo govoriti o građanskoj državi i protiviti se privatnom interesu!» Izraz «građanska država» nije fraza!

Zašto svi ljudi hoće u politiku i hoće u administraciju? Zašto je taj poziv toliko atraktivan? Svi hoće moć da preraspodjeljuju novac koji zarađuju ljudi koji imaju svoje kompanije, seljaci koji gaje stoku, voće, povrće; investitori! Većina hoće sigurno zaposlenje.

Zašto se ne zapitamo: Ako hoćemo kapitalistički sistem – zašto je naš školski sistem i dalje oktenut administraciji i politici? Zašto se cijeni uspjeh u administraciji i u politici, a uspjeh u biznisu je sumnjiv?

To je ključno pitanje političkog sistema! Politički sistem je, između ostalog, proizvođač ideologije, odnosno shvatanja i tumačenja stvarnosti! Da li je to ideologija preraspodjele, vjera da država proizvodi novac, vjera u nadmoć birokratske klase, vjera u opšti interes, vjera u to da pojedinac mora biti vođen od strane države i pametne vlasti. Ili je to sistem koji razvija ideologiju zarade, stvaranja, lične inicijative i lične odgovornosti i individualne slobode. Sa druge strane ekonomski sistem proizvodi dobra i usloge, odnosno stvara novac. Tako se novac javlja kao spoj ekonomskog i političkog sistema.

Da li oba ova sistema na novac gledaju na isti način? Da li je politički sistem takav da razvija ideologiju pravdane distribucije – to je osnov za zatvoren sistem, za protekcionizam, za zatvorenu ekonomiju. Ili je politički sistem taj koji promovise uspjeh, stvaranje, kreaciju i inovacije, zaradu novca! Ovo više vodi otvorenosti, internacionalizaciji života i sloboda pojedinca!

Čemu teži politički sistem? Teži dominaciji nad ekonomskim sistemom! To znači bolje se baviti politikom, nego biznisom! Bolje biti u državnoj firmi nego u privatnoj! Bolje sigurno zaposlenje nego rizik tržišta!

Diskusija o političkom sistemu je diskusija o filozofiji shvatanja života! Filozofija tumačenja stvarnosti! Filozofija sopstvenog života! Filozofija zaštite svog privatnog interesa!

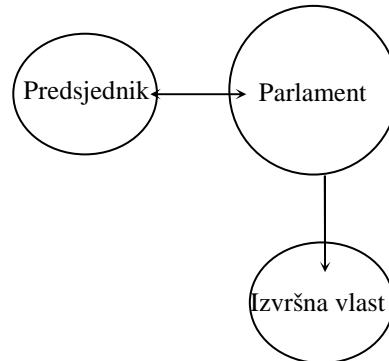
Kakva je ta politička filozofija danas u Crnoj Gori?

Kako se shvata logika zarade i stvaranja tamo gdje 50% onoga što pojedinac zaradi uzme država i dijeli shodno «opštem interesu»? Da li neko od vas može da shvata, šta to znači kada uložite svojih 1000 EURA, ostvarite profit od 500 EUR, a država vam uzme 250. Uz to, oni koji žive od vašeg rada vam drže moralne lekcije: "vi biznismeni ste nepravedni"! Svaki uspjeh je pod sumnjom!

4. Kakav je sada politički sistem i kakve implikacije ima na ekonomski sistem?

Tri su ključne institucije države:

1. Parlament
2. Predsjednik
3. Izvršna vlast

Koji su nedostaci ovog sistema sa ekonomskog aspekta?

1. Zavisnost izvršne vlasti od Parlamenta. To znači da se svakog trenutka mogu tražiti novi izbori. Izvršna vlast nema siguran ishod (mandat) od četiri godine. Povećanje neizvjesnosti uvijek ima ekonomsku cijenu.
2. Šta radi Parlament? Usvaja zakone koje priprema izvršna vlast. Zašto Parlament ne uzima odgovornost i priprema zakone? Zašto se izvršna vlast toliko angažuje na pisanju zakona? Angažovanje izvršne vlasti u pisanju zakona takođe košta i odvlači je od realnih svakodnevnih problema!
3. Šta je uloga Predsjednika Republike? Da li je to samo ceremonijalna uloga?
4. Da li ovakav sistem povećava administraciju? Da li joj daje veći politički, nego ekonomski značaj? Koliko npr. sada savjetnika ima predsjednik Republike? Koliko Predsjednik Skupštine? Koliko Predsjednik Vlade? Koliko Potpredsjednici Vlade? Na različitim nivoima se formiraju kvazi centri moći.

5. Koliko nas koštaju ova tijela i izbori?

<i>O P I S-mil €</i>	<i>2003.</i>
<i>Predsjednik Republike</i>	300 000
<i>Skupština RCG</i>	2 560 000
<i>Vlada RCG</i>	2 210 000
<i>UKUPNO</i>	<i>5 070 000</i>

<i>Izbori (u mil €)</i>	<i>2003.</i>
<i>1. Parlamentarni</i>	1 600 000
<i>2. Predsjedničk i- I krug</i>	1 300 000
<i>II krug</i>	+ 700 000

Gdje je faktički centar moći danas?

Moć je u glavnim odborima političkih partija na vlasti. Predsjednik partije, odnosno predsjednici partija u vladajućoj koaliciji imaju danas najveću moć!

U sadašnjoj situaciji Predsjednik Vlade, ukoliko nije i predsjednik partije nema realnu moć!

Ova konstatacija nema nikakve veze sa tim ko je trenutno na vlasti! Tako je koncipiran sistem!

Kako to promijeniti? Kako izbjeći da politički sistem zavisi više od političkih partija nego od građana?

U maloj državi kakva je Crna Gora ja put ublažavanja vidim u prelazu sa **parlamentarnog na predsjednički sistem.**

Zašto ne pođemo od potpunog odvajanja Parlamenta od izvršne vlasti?

Parlament je sastavljen od političkih partija! One su predstavnici građana! Ključna uloga Parlamenta je donošenje zakona! Zakon je zaštita privatnih interesa građana kao pojedinaca

Izvršna vlast implementira zakone! Ona se na nivou primjene zakona bori za zaštitu privatnih interesa svih građana! Izvršna vlast štiti pravila igre! Kao sudija u sportu!

Ako izvršna vlast želi da ovo primjeni nepristrasno i transparentno, da li to može raditi ukoliko je ona zavisna od volje političkih partija? Da li neko iz izvršne vlasti ima hrabrosti da otpusti 5000 ljudi i da računa na pobjedu na izborima?

Kako izvršnu vlast osloboditi te tekuće politike? Kako je osloboditi od želje da se više brine o jednakosti nego o slobodi? Više o pravdi, nego o uslovima za zaradu i unapređenje biznisa. Da li je uvođenje predsjedničkog sistema možda odgovor na ovo pitanje?

Ako se uvede predsjednički sistem tada dolazi:

1. Do odvajanja zakonodavne i izvršne vlasti – Parlament i Predsjednik Republike
2. Predsjednik bira Predsjednički kabinet - pri tome svaki član Kabineta ne mora da bude iz vladajuće koalicije
3. Predsjednik, kao predstavnik izvršne vlasti nema straha od Parlamenta niti od bojkota Parlamenta i opozicije! On je dobio šansu! Madat mu je vremenski ograničen, na najviše dva izbora!

Koje su ekonomske implikacije ove promjene?

1. Politika više postaje profesionalno odgovorna! I Parlament i Predsjednik dobijaju po 4 godine da pokažu šta znaju i mogu!
2. Step en opstrukcije postaje manji! Predmet rasprava postaju konkretna životna pitanja, a manje ideologija i politika!
3. Politika postaje manje značajna za narod! U sadašnjem sistemu kada uvijek postoji mogućnost vanrednih izbora, više se misli o politici nego o zaradi novca, tj. ekonomiji! Ako se to još nakalemi na mentalitet naroda kako je u CG – tada politika postaje sudbina!
4. Direktne ekonomske cifre od te igre sa demokratijom nisu bezznačajne! Lako je reći: mi hoćemo reforme, hoćemo nove izbore, i sl! Ko će to da plati? Seljaci koji oru njivu, radnici iz fabrike, preduzetnici i investitori! I niko više! Neće to platiti ni političari, ni administracija, ni nvoinari, ni kvazi elita! Oni koji još uvijek ne proizvode novac! A moraće!
5. Svojinsko pravo je bazično ljudsko pravo! Visoki porez je ugrožavanje svojine, odnosno prirodnih prava čovjeka! Zato su visoki porezi dokaz ugrožavanja ljudske slobode i svojine pojedinca.
6. Prelaz na predsjednički sistem omogućava da se sadašnja administracija u Crnoj Gori prilagodi novom sistemu! Sada je ona pokušaj da se novi sistem nakalemi na staru administraciju! Takav pokušaj proizvodi velike transakcione troškove.
7. Predsjenik se bira na izborima! On dobija jaku vlast, ali i odgovornost! Formira svoj kabinet! Ko će biti u njegovom kabinetu, zavisi od njega, a ne od partije! U kabinetu mogu biti i ljudi iz opozicije! On je preuzeo odgovornost! I odgovara samo drugim mandatom! Ne odgovara partiji! Partije su samo u Parlamentu!
8. Kabinet Crnogorskog Predsjednikapo mom mišljenju treba da ima najviše 8 ministara!
To su:
 1. Predsjednik Vlade;
 2. Zamjenik predsjednika i ministar finansija;
 3. Ministarstvo za ekonomski i tehnološki razvoj i uređenje prostora;
 4. Ministarstvo za zdravstvo i socijalni razvoj;
 5. Ministarstvo za obrazovanje i nauku;
 6. Ministastvo za sport, kulturu i umjetnost;
 7. Ministarstvo za bezbjednost;
 8. Ministar za odnose sa inostranstvom.

Potom se formiraju određene agencije!

Uz to veliki dio poslova u državnoj administraciji bi se povjerio privatnom sektoru!

9. Predsjednik u Crnoj Gori ne bi imao vojsku! To bi ga natjeralo da se skoncentriše na svakodnevne probleme građana i da bez rezultata ne može da gradi drugi mandat.
10. Predsjednički bi uticao na podizanje profesionalnosti u državnoj upravi! Sada se očekuje da angažovanje u političkoj partiji uvijek rezultira mjestom u državnoj hijerarhiji.
11. Povećala bi se mogućnost uključivanja privatnog sektora u obavljanju javnih funkcija koje bi se povećale.
12. Povećava se stepen izvjesnosti - što u ekonomiji olakšava proces donošenja odluka, pogotovu sa aspekta dugog i srednjeg roka
13. Predsjednički sistem će smanjiti sklonost ka širenju administracije do koje će dovesti primjena zakona Evropske Unije
14. Jedan od ključnih kriterijuma izbora moraju da budu ekonomske posljedice i cijena koštanja sistema. Razumije se da to nisu jedini kriterijumi izbora - i najčešće **nisu**. Meni se čini da shodno čisto ekonomskim kriterijumima predsjednički sistem imao nekih prednosti. Ipak prelaz na predsjednički sistem bi bio jedan od najtežih reformiskih poluga u i trebalo bi mu 5-7 godina. Tim promjenama bi se, siguran sam, suprotstavila jedna politička misao koja je danas dominantna u glavama ljudi u Crnoj Gori! Zato i nijesam optimista da će ovo prihvatiti!

5. Umjesto zaključka:

Pitanje da li je bolji i efikasniji predsjednički ili parlamentarni sistem je stalno prisutno. Postoji mnogo argumenata za i argumenata protiv jednog i drugog sistema. To nije istorijski prevaziđeno pitanje, kako mnogi poluobaviješteni kritičari predsjedničkog sistema ističu. Isto tako, zalaganje za predsjednički sistem ne znači da unaprijed gradite takav sistem za određenu ličnost. Predsjednik se bira na izborima! Predsjednički sistem u mnogome reducira ulogu političkih partija, a mnogo više se oslanja na interesima srednje klase. Upravo činjenica da uvođenje ovog sistema zavisi od političkih partija koje bi takvom odlukom ugrozile svoje pozicije u vlasti, krije se u osnovama otpora ovoj ideji.

Neosporno je da predsjednički sistem nema nedostataka i nosi određene rizike. Ni ovaj sistem se ne smije apsolutizovati.

Kao pobornika koncepta ekonomskih sloboda i slobodnog ekonomskih sloboda i slobodnog tržišta i male ali efikasne države, a ograničene političke vlasti iznio sam ekonomske argumente koji nedvosmisleno pokazuju da bi predsjednički sistem bio primjereniji Crnoj Gori. Svakako, ekonomski kriterijumi su samo jedan iz seta iz seta kriterijuma koje treba testirati kada se raspravlja o ovom pitanju.

Literatura:

1. Adair Turner: Just capital – the liberal economy, MacMillan, 2001
2. Anderson Lisa (editor): Transitions to Democracy, Columbia University Press, New York, 1999.
3. Ann Bernstein: Business and Democracy, Centre for Development and Enterprise, South Africa and Boston University, ISEC, 1998.
4. Bastija Frederik: Ono što se vidi i ono što se ne vidi, Institut za strateške studije i prognoze (ISSP), Podgorica, 2001.
5. Bastija Frederik: Zakon, Global Book, Novi Sad, 1998.
6. Christopher Pollit, Geert Bouckaert: Public Management Reform, Oxford, University Press, 2000
7. Fridrich Hajek: Kobna ideja, CID, 1999
8. Harvey Feigenbaum i dr.: Shrinking the State, University Press, Cambridge, 1999.
9. The Heritage Foundation: 2002, 2003 Index of Economic Freedom
10. John Saliven: Ne bojte se globalizacije, Economist, Beograd, 6/5/01
11. Joseph E. Stiglitz: Economics of the Public sector, third edition, New York – London, 2001.
12. Karl Poper: Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji, BIGZ, 1990
13. Kenichi Ohmae: The End of the National State, FP, New York, 1996s
14. Klaus Ofe: Modernost i država, »Filip Višnjić«, 1999.
15. Kornai Janosh: Reforming the State, Cambridge University Press, 2001.
16. Ljubomir Madžar: Politički uzroci siromaštva, Sremski Karlovci, 2000
17. Mijat Damjanović, Snežana Đorđević: Izazovi modernoj upravi i upravljanju, hrestomatija, Timit, Beograd, 1995
18. Miroslav Prokopijević: Konstitucionalna ekonomija, Beograd, 2000
19. Nikola Đonović: Zahtjevi Crne Gore, knjižara Hajduković, Bar, 1936
20. Norberto Bobbio: Liberalizam i demokratija, Novi lider, Zagreb, 1993
21. Peter Drucker: Post-kapitalističko društvo, Grmeč, 1995.
22. Ray Mac Sharry: The making of the Celtic Tiger, Mercer Press, 2000
23. Robert Dal: Poliarhija (participacija i opozicija), »Filip Višnjić«, Beograd, 1997.
24. Schmidt Vivien: The Futures of European Capitalism, Oxford University Press, 2002
25. Sofreco: Okvir za politiku plata i zapošljavanja u javnom sektoru u Crnoj Gori, Podgorica, 2002 (interni materijal)
26. Tanzi Vito, Schuknecht Ludger: Public Spending in the 20th Century – A Global Perspective, Cambridge University Press, 2000
27. The Economist: Economics – Making sense of the modern economy, London, 1999
28. The Economist: Economics – Mystery of Capital, London, 1999
29. Veselin Vukotić: Ekonomske reforme u Crnoj Gori, međunarodna konferencija »Budućnost Crne Gore«, Brisel, 2001.
30. Veselin Vukotić: Makroekonomski računi i modeli, CID, 2001.
31. World bank: The State After Communism, 1996
32. Yergin Daniel: The commanding Heights, The Battle between Government and the Market place, Atoncestone Book, 1996